

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 6 นี้ ได้แบ่งหัวข้อการเสนอออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การสรุปผลการศึกษา
2. การอภิปรายผลการศึกษา
3. ข้อจำกัดในการวิจัย
4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การสรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาบริเวณลุ่มน้ำสาขาที่ราบแม่น้ำบางปะกง” โดยเลือกพื้นที่ศึกษา 2 ชุมชน คือ ชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียว มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. ศึกษาวัฒนธรรมข้าว ที่ปรากฏเป็นพิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีที่ส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวนา
2. ศึกษาองค์ประกอบแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนา
3. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวทำให้เกิดผลทางบวก หรือทางลบต่อวิถีชีวิตของชาวนา

เนื่องจากวัตถุประสงค์ในข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ผลของการค้นพบในงานวิจัยมีส่วนเกี่ยวข้อง และมีความสอดคล้องกันในเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยจึงได้อธิบายผลของการค้นพบบนพื้นฐานของข้อมูลซึ่งได้ข้อสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวนานั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยดั้งเดิมที่ประกอบไปด้วยทางด้านสังคม วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจได้มีการประกอบแวดล้อมทางด้านเทคโนโลยี ความทันสมัย การคมนาคม การสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของชาวนาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งการเปลี่ยนแปลงศึกษาได้จาก

สมัยดั้งเดิม (ก่อนปี พ.ศ. 2525) สภาพทั่วไป ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจของชาวนาจะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การเดินทางไปมาหาสู่กันไม่ค่อยมีความสะดวก มีความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันเป็นแบบปฐมนิคม ระหว่างครอบครัวเครือญาติอย่างใกล้ชิดสนิทสนมพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน มีการดำเนินชีวิตด้วยการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคเป็นหลักวิธีการผลิตจะอาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนด และหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา และพราหมณ์ โดยมีพิธีกรรม ค่านิยม และประเพณี เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตยังคงไม่มีความทันสมัย อาศัยแรงงานคน สัตว์ เมล็ดพันธุ์ข้าวนิยมใช้พันธุ์พื้นเมือง และใช้เครื่องมือในการผลิตหรือวัสดุที่หาง่ายในชุมชน หรือในท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเองใช้เองจากภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการช่วยเหลือ หรือการลงแขกในการทำงานที่เรียกว่า “เอามื้อเอาแรง” การคมนาคมยังไม่มีความสะดวก ชาวนาจะใช้เรือเพื่อไปมาหาสู่ติดต่อกัน ข้อมูลข่าวสารยังไม่ทันสมัยการรับรู้ข้อมูลจึงเป็นการรับรู้อย่างคับแคบที่ได้รับการเลียนแบบหรือถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและการแนะนำจากภายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง

ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมข้าวสมัยดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ (พ.ศ. 2525-ปัจจุบัน) สภาพทั่วไป ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยนอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงยังมีองค์ประกอบแวดล้อมด้านอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ความทันสมัย การคมนาคม ระบบชลประทานซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ได้ส่งผลทำให้การดำเนินชีวิตของชาวนาได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้ชาวนาได้มีชีวิตความเป็นอยู่มีการติดต่อไปมาสะดวกสบายยิ่งขึ้น ลักษณะของครอบครัวเปลี่ยนแปลงเป็นแบบทุติยภูมิ คือ เป็นครอบครัวเดี่ยวไม่มีการพึ่งพาอาศัยกันการผลิตใช้เมล็ดพันธุ์ที่หาซื้อหรือการแนะนำจากเพื่อนบ้านหรือพ่อค้าคนกลางที่นำมาจำหน่ายในชุมชนใกล้เคียง และตลาดแปรรูปการผลิตเน้นการค้าเป็นสำคัญไม่มีหรือแทบจะไม่มีประเพณี พิธีกรรม ค่านิยม และระบบความเชื่อทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ร่วมในขั้นตอนการผลิตชาวนายอมรับวัฒนธรรมใหม่ทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัวด้วยการหยิบยืมวัฒนธรรมตะวันตกทั้งในด้านความเป็นอยู่ และวิถีการผลิต ความเป็นอยู่มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นมีการอาศัยรถยนต์เป็นพาหนะแทนเรือที่ใช้ในการติดต่อไปมาระหว่างชุมชนและภายนอกชุมชน วิธีการผลิตมีการอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเร่งการผลิตทดแทนแรงงานจากคนและสัตว์เครื่องมือการผลิตหาซื้อจากชุมชนใกล้เคียงและตลาดแปรรูป มีการใช้สารเคมีในการบำรุงรักษาแทนการใช้ปุ๋ยคอก มีการใช้ยาปราบศัตรูพืชทดแทนระบบบำบัดจากธรรมชาติ มีการอาศัยระบบชลประทานเข้าช่วยทดแทนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่แน่นอน ไม่มีการลงแขกเน้นการจ้างแรงงานเนื่องจากแรงงานขาดแคลนลูกหลานชาวนาสมัยใหม่เปลี่ยนค่านิยม และมีทัศนคติในการดำเนินชีวิตโดยมองว่า อาชีพ

ชาวนาเป็นอาชีพที่ค้าขายไม่เชิดหน้าชูตาในสังคม ยากจนไม่สามารถเปลี่ยนสถานะทางสังคมได้ ประกอบกับมีสภาพหนี้สูง ทำให้ชาวนาจำนวนมากมีการเปลี่ยนอาชีพไปเพาะพันธุ์กุ้ง เลี้ยงปลา รับเหมา รับจ้าง และเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนและบริเวณรอบชุมชนเป็นจำนวนมากการเดินทางไปมาได้สะดวก มีระยะเวลาการทำงานและมีรายได้ที่แน่นอนชาวนาบางรายจึงไม่หวนกลับคืนสู่อาชีพชาวนาอีกเลย

ส่วนชาวนาที่ยังคงดำเนินชีวิตด้วยการทำนาได้มีการคัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวตามสภาพแวดล้อมใหม่ซึ่งชาวนาในปัจจุบันเองไม่มีกรอบคร่าวใดที่มีการผลิตข้าวทุกขั้นตอนแต่ละกรอบคร่าวก็จะใช้เครื่องจักรกลในการผลิต ไม่มีการทำนาเองทุกขั้นตอนแต่ละใช้วิธีการจ้างการทำนาชาวนาบางรายจะทำหน้าที่เพียงแต่จะคอยดูแลข้าวไม่ให้มีเพลี้ย แมลง หนอน ศัตรูชนิดอื่นที่มากินข้าว หรือชาวนาบางรายจะใช้วิธีการจ้างทั้งหมดทุกขั้นตอนจนกระทั่งจำหน่าย ซึ่งการจัดจำหน่ายมีการจัดจำหน่ายที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยดั้งเดิม คือ พ่อค้าคนกลางนำรถนวดข้าวเกี่ยวข้าวพร้อมเครื่องวัดความชื้นเข้ามาซื้อในชุมชนและนำไปขายต่อยังโรงสีใกล้ชุมชน หรือโรงสีใกล้ตัวเมืองแปดริ้วแทนการใช้เรือมาบรรทุกข้าวและซื้อข้าวนำไปขายต่อยังโรงสีอย่างเช่นในสมัยดั้งเดิมชาวนาไม่มีการรวมตัวในการต่อรองราคาผลผลิตการค้าข้าวในชุมชนยังคงเป็นเรื่องของผู้นำของกรอบคร่าวที่เป็นผู้ขายในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ ส่วนผู้กำหนดราคายังคงเป็นรัฐบาลและพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนด

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สามารถสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้นจากลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และองค์ประกอบแวดล้อมทางด้านเทคโนโลยี ความทันสมัย ระบบอุปถัมภ์ และการชลประทานนอกจากส่งผลต่อการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวยังทำให้เกิดผลทั้งในทางบวก และผลกระทบในทางลบต่อวิถีชีวิตของชาวนา ดังนี้

ผลทางบวกของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวชุมชนสีข้าว และชุมชนสีเขียว

1. ชาวนามีความสะดวกสบาย และลดการใช้แรงงานหนักอย่างเช่นในสังคมสมัยดั้งเดิม
2. การเปลี่ยนเครื่องมือการผลิตที่ทันสมัยทำให้ชาวนาได้รับผลผลิตรวดเร็วขึ้น และจำนวนที่มากขึ้น
3. การเปลี่ยนเครื่องมือการผลิตส่งผลให้ชาวนาเข้าสู่กระบวนการแข่งขันในตลาดการค้าที่กว้างขวางมากกว่าในชุมชนหรือท้องถิ่น

ผลทางลบของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวชุมชนสีข้าว และชุมชนสีเขียว

1. การหลงใหล และชื่นชมวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ มากจนเกินไปทำให้ชาวนาขาดความภาคภูมิใจ และถูกลบเลือนทางวัฒนธรรมซึ่งส่งผลต่อความล้มสลายวัฒนธรรมในระดับ

ท้องถิ่นและระดับชาติ

2. การเปลี่ยนเครื่องมือการผลิตจากสมัยดั้งเดิมมาเป็นแบบสมัยใหม่ส่งผลให้ชาวนาถูกบีบคั้นด้วยการทำงานอย่างหนักมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางสังคม และวัฒนธรรมไปด้วย อาทิ มีการจ้างแรงงานมากกว่าการแลกเปลี่ยนแรงงาน เน้นการจำหน่ายหรือมีการซื้อขายมากกว่าการช่วยเหลือ หรือระบบน้ำใจ

3. ให้ความสำคัญในเรื่องทุน หรือเงินเป็นใหญ่ใครมีทุนมากถือได้ว่าเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต

4. งานบุญงานกุศล หรือ งานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ มีการร่วมลงแรงหายากแต่จะให้ความช่วยเหลือทางการเงินแทน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพ และงานสำคัญทางศาสนาผลผลิตที่ได้ในชุมชน เช่น การผลิตข้าว ตะไคร้ มะพร้าว มะม่วง เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา มีการซื้อขายมากกว่าให้เปล่า หรือแลกเปลี่ยน

5. ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมการเลียนแบบมากกว่าการสร้างวัฒนธรรมที่เกิดจากจิตสำนึกของคนในชุมชน เช่น มีประเพณีที่จัดทำขึ้นในชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวโดยปราชญ์ชาวบ้านและวัดร่วมจัดให้มีขึ้นเพื่อเลียนแบบให้กับชาวบ้านในการเป็นที่พึงพอใจแต่ไม่ได้เกิดจากแนวคิดของชาวนาหรือชาวบ้านตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชน

6. การเปลี่ยนเครื่องมือ หรือ ปัจจัยการผลิตจากสมัยดั้งเดิม เช่น การใช้แรงงานสัตว์ การใช้เกี้ยวเกี้ยวข้าว การหว่านข้าวด้วยมือ การนวดข้าว การเกี่ยวข้าว ฯลฯ มาเป็นเครื่องมือสมัยใหม่ส่งผลให้คตพื้นบ้านของชาวนาในสมัยดั้งเดิมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปด้วยไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ฝน ไฟ ฟ้า พืช ไม้ ไฟ รวมถึงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับการผลิตข้าวและการทำนาได้สูญหายไปด้วยไม่ว่าจะเป็นประเพณีการไหว้แม่โพสพเมื่อข้าวตั้งท้อง พิธีทำบุญลานเตรียมลานนวดข้าว ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว พิธีทำขวัญยุ่ง พิธีเปิด-ปิดยุ่ง ฯลฯ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อมของข้าว และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้ถูกทำลายลงด้วย เช่น การใช้ยาปราบศัตรูพืช สารเคมีที่ผลต่อสัตว์ แมลงต่าง ๆ ที่ส่งทางชีวภาพในความสัมพันธ์ของดิน และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งในการใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ต้องใช้เงินลงทุนที่มีราคาสูงแต่การใช้งานใช้ได้อย่างจำกัดต้องคอยทำนุบำรุง ดูแล ซ่อมแซม เมื่อเกิดการพังหรือเสียหายต้องหาซื้อใหม่ในราคาที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ และถ้ามีราคาที่ชาวนาไม่สามารถหาเงินมาหาซื้อจะใช้วิธีการคิดหนี้ กู้ไว้ก่อนหรือหยิบยืมและเมื่อมีเงินพอจะมาจ่าย หรือซื้อคืน

7. วัด และศาสนา เป็นที่พึ่งในชุมชนตั้งแต่ในสมัยดั้งเดิม ในสังคมสมัยใหม่ วัดมีแนวโน้มจะเป็นนายทุนมากขึ้น มีการระดมทุนในการสร้างวัดและเป็นแหล่งรวมตัวกันในชุมชน

เพื่อทำพิธีกรรมและงานบุญต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกันก็เห็น วัดก็เป็นแหล่งรวมความบันเทิงในชุมชน มีการเล่นพนัน แสดงมหรสพ และจำหน่ายวัตถุมงคล การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาบริเวณลุ่มน้ำสาขาที่ราบแม่น้ำบางปะกงโดยศึกษาเฉพาะชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวได้ส่งผลต่อการผลิต และการดำรงชีวิตทั้งด้านลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจของชาวนาเป็นอย่างมากซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่มีวันหวนกลับคืนมาได้อีกเลย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่ภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทหรือหาแนวทางในแก้ปัญหาหรือหาแนวทางในการพัฒนาอย่างถูกต้องโดยรัฐควรมีจุดมุ่งหมายและเจตนารมณ์อย่างแท้จริงเพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้ และความอยู่เย็นเป็นสุขลงสู่ในระดับชุมชน ครอบคลุม การพัฒนาประเทศ ไม่ใช่มุ่งแต่กระจายรายได้ภาครัฐควรเน้นและส่งเสริมให้ชาวนาได้เน้นการผลิตข้าวอย่างมีคุณภาพเพื่อใช้ในการบริโภคเป็นหลักและถ้ามีการผลิตมากพอจึงนำมาจำหน่าย ภาครัฐควรลงมาดูแลชาวนาอย่างแท้จริงไม่ปล่อยให้การทำนาเป็นอาชีพของชาวนาที่ต้องพึ่งพาตัวเองหรือช่วยเหลือ เช่น ให้มีการจำหน่ายข้าว หรือ ประกันราคาข้าวเพื่อให้ชาวนาได้เงินเพียงชั่วครั้งชั่วคราวแต่ภาครัฐควรมีการพัฒนาหรือช่วยเหลือชาวนาอย่างยั่งยืนตั้งแต่ปัจจัยการผลิตกระบวนการผลิต และจัดจำหน่ายรวมถึงการจัดหาอาชีพเสริมให้กับชาวนาให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและสร้างองค์กรเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชนระหว่างชาวนากับภาครัฐ และภาครัฐกับภาครัฐ เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัดให้ทำงานได้อย่างสอดคล้องกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำแต่งงานที่ทำไม่ใช่เป็นเรื่องการพัฒนาอาชีพให้กับชาวนา แต่เป็นเพียงการเน้นที่การพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ถนนหนทาง น้ำประปา ไฟฟ้าให้กับชุมชน

อภิปรายผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา และองค์ความรู้เดิม (บทที่ 2) การวิเคราะห์เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวของชาวนาบริเวณลุ่มน้ำสาขาที่ราบแม่น้ำบางปะกงโดยศึกษา 2 ชุมชน คือ ชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียว การเปลี่ยนแปลงของชาวนามีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวคิดทางด้านสังคมสังคมวิทยาชนบท และทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งแนวคิดทางด้านสังคม และสังคมวิทยาชนบทนั้นเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ โครงสร้าง และหน้าที่ของสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมและการนำแนวคิดทางด้านทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ในระยะแรกก็นำมาศึกษาพบว่า ออกุส กอมต์ (August Comte) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ

เป็นต้นแบบ หรือเป็นจุดเริ่มต้นศึกษาสังคม โดยการมองว่า เซลในทางชีวภาพคล้ายกับครอบครัวในโลกสังคมที่มองเห็นเส้นสายต่าง ๆ ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น หน้าที่ และโครงสร้างจะซับซ้อนต้องมีการแบ่งแยกโครงสร้าง และหน้าที่ ส่วนต่าง ๆ อย่างชัดเจนถึงจะรอดได้ซึ่งกองคดีได้นำแนวคิดทางด้านสังคมมาศึกษาร่วมกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นที่มาของลักษณะแนวเส้นตรง ด้วยการเฝ้าสังเกตอย่างเป็นระบบ และทำนายสังคมอย่างมีเหตุผล และจากแนวคิดของ กองคดี ดังกล่าวเป็นที่มาของการศึกษาทางด้านสังคมของนักวิชาการบุคคลอื่น ๆ เข้ามาศึกษาการเปลี่ยนแปลง ดับบิวริ โอ ธอมัส และพัลลอคอดด์ พาร์สันส์ โดยนักวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยศึกษาจากโครงสร้างสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างหรือรูปแบบของความสัมพันธ์ การปะทะสัมพันธ์ทางสังคม มีความเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบแบบแผน ค่านิยม และวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในระดับบุคคล และระดับโลกที่มีความสลับซับซ้อนระหว่างกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มีความขัดแย้งขึ้นได้เสมอ นอกจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากโครงสร้าง ทางสังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยด้านอื่น ๆ ยังมีส่วนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขาวของชาวนา ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ความทันสมัย นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมในชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียยังมีการเปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต ระบบพฤติกรรมที่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด ใครเป็นผู้ริเริ่มซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมแบบสายเดี่ยว ของกองคดีที่ได้ศึกษา และนักวิชาการบุคคลอื่น ๆ ได้นำแนวความคิด และพัฒนาแนวคิดผ่านการศึกษาในแต่ละยุคสมัยพบว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เป็นไปแบบสายเดี่ยวแต่มีการ “วิวัฒนาการแบบหลายสาย” หรือ “วิวัฒนาการขนาน” เช่น แนวคิดของเอสดี เอลวิน ไวท์ และ จูเลียน สจ๊วต นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่ได้้นำแนวคิดวิวัฒนาการแบบสายเดี่ยวของมอร์แกนและไทเลอร์ ที่ไม่สามารถให้คำตอบในเรื่องของความเจริญที่ไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์โดยต้องผ่านขั้นตอนวิวัฒนาการ ในแนวตั้ง ซึ่งผลการศึกษาของไวท์ และสจ๊วต กับพบว่าพฤติกรรมของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องมีขั้นตอนของการวิวัฒนาการในแนวตั้ง แต่ความเจริญของมนุษย์สามารถลอกเลียนแบบ หรือหยิบยืมมา หรือได้รับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นได้ด้วยการที่มนุษย์ได้รับการเรียนรู้จากการที่มีการเดินทางอย่างสะดวกรวดเร็วมากขึ้น สามารถเข้าไปติดต่อกับแหล่งการค้า หรือชุมชนใกล้เคียง หรือการที่พ่อค้านำสินค้าเข้ามาจำหน่ายในชุมชน นอกจากนั้นการศึกษาของไวท์และสจ๊วตยังได้กล่าวถึงว่า การที่สภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันทำให้วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันด้วย ซึ่งแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการหลายสาย และ

สภาพแวดล้อมที่ต่างกันตามแนวคิดของไวท์และสจ๊วต มีความสอดคล้องกับที่มาของการที่ชาวนาในชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวยังได้รับอิทธิพลรับรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือการผลิต วิธีการผลิตและวิธีการในการดำเนินชีวิตมีการปรับเปลี่ยนไปตามการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมประกอบกับการที่ชุมชนสีขาวและชุมชนสีเขียวยังมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และลักษณะทางกายภาพที่เอื้ออำนวยที่อยู่ใกล้กับบริเวณเมือง มีการตั้งขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดความทันสมัยชาวนาในชุมชนจึงมีการเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่สมัยใหม่ และมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการในการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม และการผลิตเพื่อการค้าแบบสมัยใหม่ ทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า ชาวนาในชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวยังมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวที่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากสมัยดั้งเดิมที่มีการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามแนวคิดของชาโน นักสังคมวิทยาชาวโปแลนด์ที่ได้ทำการวิเคราะห์โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชาวนาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนไปจากสมัยดั้งเดิมซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ คือ

1. กิจการไร่นาแบบครอบครัวชาวนาเป็นหน่วยพื้นฐานของการจัดองค์การทางสังคมที่มีหลายมิติเป็นกิจกรรมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ที่หน้าที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ ตั้งแต่การตอบสนองความต้องการในการบริโภคในครอบครัวขั้นต่อการก่อกำเนิดทางเศรษฐกิจ และการเมือง โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจผู้ชายจะทำหน้าที่ในการประสานความสัมพันธ์ทางครอบครัวด้วยระบบแห่งเงินตราเป็นแรงจูงใจสูงสุดเนื่องจากผู้ชายจะเป็นผู้นำของครอบครัวมากกว่าผู้หญิง ซึ่งในชุมชนปากลัดยายมุดและชุมชนคลองแขวงกลั่น ผู้ชายส่วนใหญ่ในชุมชนจะเป็นผู้นำในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเป็นผู้นำในชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจผู้ชายจะทำหน้าที่เป็นฝ่ายประสานงานของครอบครัวในการหาปัจจัยการผลิตตั้งแต่หน่วยลงทุน การหาเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน การหว่าน การใส่ปุ๋ย การฉีดยาฆ่าแมลง การนวดข้าวเกี่ยวข้าว จนกระทั่งการจัดจำหน่าย ส่วนผู้หญิงทำงานที่ไม่หนักมาก เช่น ร่วมหว่านข้าวหรือคอยหุงหาอาหาร

2. การทำการเกษตรแต่เดิมเป็นการทำงานที่ให้ความสำคัญกับประเพณีเพื่อสนองตอบต่อความต้องการในการบริโภคแต่ในปัจจุบันการเกษตรกรรมให้ความสำคัญที่เน้นถึงความชำนาญและเป็นทางการ โดยเฉพาะในชุมชนปากลัดยายมุด และชุมชนคลองแขวงกลั่นชาวนาสมัยใหม่ไม่นิยมการผลิตข้าวแต่จะนิยมไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงหรือไม่ก็จะเปิดทำธุรกิจส่วนตัวในชุมชน เช่น การเปิดร้านรับซ่อมมอเตอร์ไซด์ ร้านค้าในชุมชนรับเหมาก่อสร้างหรือรับจ้างทำของทั่ว ๆ ไป

3. วัฒนธรรม และประเพณีไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีการผลิต วัฒนธรรมข้าวในปัจจุบันเกือบจะไม่เหลือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอีกต่อไปแล้วเนื่องจากในชุมชนมีการยอมรับเทคโนโลยีเครื่องจักรกลสมัยใหม่เข้าสู่ในชุมชน เช่น มีการนำเครื่องไถนาแทนแรงงานคน และแรงงานสัตว์ ใช้เครื่องหว่านข้าว เครื่องใส่ปุ๋ย เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำแทนกังหันวิดน้ำ ขวานาในชุมชนจึงไม่ได้หวัง พิธีกรรมชาติอีกต่อไป

4. การถูกรอปรจากบุคคลภายนอกทำให้ชาวนาต้องตกอยู่ภายใต้เบียดเบียนของอิทธิพลทางการเมืองที่มีความสัมพันธ์กับการกดขี่ทางวัฒนธรรมและการขูดรีดทางเศรษฐกิจเนื่องจากระบบการปกครองที่มีรูปแบบเป็นทางการได้เข้ามาแทนที่ของชาวนาที่มีอิสระในการผลิตเป็นไปเพื่อการบริโภคเปลี่ยนไปเป็นทางการค้าตามความต้องการหรือเจตนารมณ์ของภาครัฐการผลิตข้าวของชาวนาจึงตกอยู่ภายใต้เงื่อนไข หรือกลไกของราคา ส่วนอิทธิพลทางการเมือง ผู้ชายส่วนใหญ่จะเข้าไปควบคุมเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เห็นได้จากในชุมชนผู้ที่มีบทบาทเป็นนายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากเป็นผู้ชาย และเคยมีบทบาทในชุมชนมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิม

นอกจากประเด็นทางด้านสังคม วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลหรือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาในชุมชนสีขาวและชุมชนสีเขียวนานี้ยังพบองค์ประกอบทางด้านอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าว ได้แก่ ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมไทยที่มีอยู่ร่วมกันด้วยผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่มีมาตั้งแต่ในสมัยดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเนื่องจากโครงสร้างทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว และเงินตราทำให้ขาดแรงงานในการให้ความช่วยเหลือ (การลงแขก) ในการผลิตประกอบกับสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมของระบบการค้า วัฒนธรรมในการผลิตข้าวจากการแลกเปลี่ยนแรงงานจึงเป็นค่าที่อาศัยปัจจัยของราคา และค่าจ้างของแรงงานเป็นตัวกำหนด ความทันสมัย เนื่องจากภายในชุมชนได้มีการนำเทคโนโลยี เข้ามาเพื่อใช้ทดแทนเครื่องมือในการผลิตในสมัยดั้งเดิมประกอบกับมีการตั้งขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ภายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงทำให้เกิดภาวะการณ์กระตุ้นในการสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมวิถีการผลิต และการดำรงชีวิตจึงได้ถูกมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ข้อจำกัดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้พบกับปัญหา และอุปสรรคที่ทำให้งานวิจัยไม่สามารถได้ข้อมูลในเชิงลึกอย่างแท้จริงเนื่องจากได้พบกับประเด็นปัญหาสำคัญหลายประการ คือ

ประการที่ 1 ข้อมูลของชุมชน ชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นมาก่อนข้างยาวนานกว่า 100 ปี การหาข้อมูลทำได้ยากเนื่องจากชุมชนไม่มีการบันทึก และรวบรวมประวัติศาสตร์ หรือภูมิหลังของชุมชนทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจ การบันทึกจะมีบ้างก็เฉพาะกำเนิดของชุมชนที่มีการบันทึกไว้ทั่ว ๆ ไปในหน่วยงานของตำบลกอไผ่ องค์การบริหารส่วนตำบลกอไผ่ เทศบาลตำบลกอไผ่ และหนังสือประวัติจังหวัดฉะเชิงเทรา หรือหนังสือประวัติของวัดสีขาวที่มีการบันทึกไว้อย่างคร่าว ๆ ทำให้ผู้วิจัยจำเป็นต้องหาข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ที่มีความรู้ซึ่งจะอยู่ในช่วงอายุ 40-65 ปี ซึ่งผู้ที่อายุมากไปกว่านี้ก็จะจำข้อมูลไม่ค่อยแม่นยำและลบเลือนไปบ้าง

ประการที่ 2 ข้อมูลทางราชการส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ขององค์กรไม่ค่อยยินดีให้ข้อมูล โดยให้เหตุผลว่าเป็นความลับของราชการ หรือเป็นเรื่องการเมืองท้องถิ่นที่มีการเลือกตั้ง เช่น จำนวนประชากร การเกิด การตาย การย้ายถิ่นซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะมีการบันทึกอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบลเทพราช ส่วนเทศบาลตำบลเทพราชเจ้าหน้าที่จะปฏิเสธ โดยให้ไปเอาข้อมูลที่ทำการอำเภอบ้านโพธิ์ ทั้งที่มีหนังสือจากทางมหาวิทยาลัยได้แจ้งเรื่องการขอข้อมูลที่ส่งไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลกอไผ่ เทศบาลตำบลกอไผ่ ที่ทำการอำเภอบ้านโพธิ์แล้ว ในขณะที่ทำการอำเภอบ้านโพธิ์ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ประการที่ 3-ข้อมูลทางด้านการเกษตร ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์ อำเภอบ้านโพธิ์ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2535 ในเรื่องแผนการพัฒนากิจการเกษตรประจำปีไม่มีการเก็บข้อมูลไว้เป็นหลักฐานของชุมชน แต่มีการเก็บไว้เฉพาะที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ประการที่ 4 ผู้ให้ข้อมูลในส่วนราชการ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลกอไผ่ และเทศบาลตำบลกอไผ่เป็นจำนวนมากที่ไม่ใช่คนในพื้นที่แต่มาบรรจุราชการ หรือมาแต่งงานกับคนในชุมชน

ประการที่ 5 ชาวนาที่ทำนาจำนวนมากเป็นคนนอกพื้นที่โดยเข้ามาตั้งรกรากในภายหลัง หรือมาแต่งงานกับคนในชุมชนคนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนใกล้เคียง หรือชุมชนอื่นที่อยู่ในอำเภอบ้านโพธิ์จึงไม่มีความรู้อย่างลึกเกี่ยวกับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องด้วยงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาชุมชนสีขาว และชุมชนสีเขียวที่มีข้อจำกัดในการศึกษาเนื่องจากเป็นงานวิจัยชุมชนที่ต้องอาศัยเวลาในการศึกษาอย่างยาวนานทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ได้เลือกศึกษาบางแง่มุม และเพื่อให้การศึกษามีความน่าเชื่อถือได้ทุกแง่มุมของวัฒนธรรมข้าวผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้ง

ต่อไปศึกษาวัฒนธรรมข้าวภายหลังจากการที่ชาวนาจำหน่ายข้าวให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อข้าว ในชุมชนพ่อค้าคนกลางมีกระบวนการในการจัดการเกี่ยวกับข้าวอย่างไร ในขั้นตอนการจัดจำหน่ายข้าวให้กับโรงสี หรือมีวิธีการจัดจำหน่ายอย่างไร ในการออกสู่ตลาดการค้าทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

1. ศึกษาวัฒนธรรมข้าวในมิติทางการเมืองโดยศึกษาจากนโยบายของภาครัฐที่มีการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการเกษตรจากส่วนกลางออกสู่ภูมิภาค
2. ศึกษาวัฒนธรรมข้าวในชุมชนอื่น ๆ โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาถึงความต้องการของชาวนา หรือ องค์ประกอบที่ทำให้ชาวนาต้องการเปลี่ยนแปลง